

WASHINGTON VE POST-WASHINGTON UZLAŞMALARI ÇERÇEVESİNDE NEOLİBERALİZMDE DEVLETİN ROLÜ*

**Orhan ŞİMŞEK

ÖZET

Yirminci yüzyılın son çeyreği itibarıyla ekonomi politikalarının hakim yüzü olan neoliberalizm ile birlikte, devletin ekonomideki rolü yeniden tartışma konusuna gelmiştir. Bu tartışma, çeşitli gelişmeler ve görgül deliller çerçevesinde neoliberalizm içerisinde sürmüştür. Dolayısıyla, neoliberal küreselleşme dönemi olarak adlandırılacak süreçte, devletin rolü Washington ve Post-Washington Uzlaşmaları çerçevesinde tanımlanmıştır. Bu çalışmada, söz konusu uzlaşmalar çerçevesinde neoliberalizmde devletin rolü incelenecek olup, günümüz dünyasında yükselen devlet kapitalizmi uygulamalarını anlamak bağlamında bir arka plan oluşturulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Neoliberalizm, Devlet, Washington Uzlaşması, Post-Washington Uzlaşması*

ABSTRACT

As of the last quarter of the twentieth century, neoliberalism, the dominant face of the economy policies, has become an issue of debate about the role of the state in the economy. This debate is driven by neoliberalism within the framework of various developments and empirical evidences. Thus, the role of the state in the period of neoliberal globalization is defined in the framework of Washington Consensus and Post-Washington Consensus. In this work, the role of the state in neoliberalism will be examined in the context these consensus and a background will be tried to be understood in the context of understanding the rise of state capitalism in today's world.

Keywords: *Neoliberalism, State, Washington Consensus, Post-Washington Consensus*

* Bu çalışma Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Aziz KONUKMAN'ın danışmanlığında 2016 yılında tamamlanan ve 2017 yılında kitaplaştırılan "Küreselleşme ve Yeni Devlet Kapitalizminin Yükselişi" başlıklı doktora tezine dayanarak hazırlanmıştır.

**Yard. Doç. Dr. / Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İ.İ.B.F İktisat Bölümü

GİRİŞ

Kapitalizm ve devlet birliğinde var olduğundan beri, devletin ekonomik bağlamda rolü hep tartışma konusu olmuştur. Ancak, yirminci yüzyıl önceliklerden daha keskin tartışmaların yaşandığı bir dönem olarak tarih sahnesinde yer almıştır. Yirminci yüzyılın yarısından fazlası Keynes'in düşünceleri çerçevesinde şekillenmiş olan müdahaleci devlet, refah devleti, sosyal devlet gibi kavramlara aşina iken, yüzyılın son çeyreği ise devletin küçültülmesi tartışmalarının başladığı ve uygulandığı yıllardır. Bunun tezahür etmesinin arkasında ise neoliberalizm vardır.

Neoliberalizm, iktisadi ve siyasi anlamda 1970'lerin sonundan itibaren hakimiyet kurmaya başlamıştır. Bu akımın temel noktası, serbest piyasanın en iyi kapitalist örgütlenme mekanizması olduğuna yönelik inançtır. Başta uluslararası kuruluşlar ve büyük devletler olmak üzere, neoliberal iktisat politikaları giderek artan ölçüde egemen olmaya başlamıştır. Neoliberalizmin düşünsel kökenleri Avusturya İktisadının öncülerinden Friedrich Von Hayek'e dayandırılmaktadır (Lapavitsas, 2007: 59). Hayek önderliğinde diğer Avusturya İktisat Okulu mensupları tarafından kabataslak çizilmiş olan neoliberal portre daha sonra Milton Friedman'ın başını

çektığı Parasalcı İktisat Okulu tarafından daha da belirginleştirilmiştir. Neoliberalizmi özellikle ABD'de Reagan Hükümeti ile İngiltere'de Thatcher Hükümeti dünya kapitalizminin merkezine yerleştirmiş ve IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlar, bu modeli daha çok üçüncü dünya ülkelerine 1980'ler ve 1990'larda yapısal uyum programları adı altında empoze etmiştir. Neoliberal düşünce, en parlak döneminde, yani 1990'larda sadece bu kurumlarda değil, tüm uluslararası organizasyonlarda da (OECD, Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Örgütü gibi) egemen olmuştur (Robinson, 2008: 17).

Neoliberalizmle küresel kapitalizm arasında bir nedensellik ilişkisi kurmaktan çok, beraber filizlenen iki olgu olarak bu iki kavramı ele almak daha doğrudur. Ancak neoliberal politikalar kapitalizmin küreselleşmesini kolaylaştıran bir unsur olarak kabul edilebilir. Neoliberalizm, özellikle 1970'lerde yaşanan petrol krizi ile tıkanan Keynesyen kapitalizme bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Petrol şoku ile gelen borç krizi görece zayıf olan devletlere **“istikrar ve yapısal uyum programları”** adı altında uluslararası kurumlar tarafından neoliberal politikaları uygulatma açısından bir araç görevi üstlenmiştir.

Devlet müdahalesine daya-

lı, ulusal sınırları gözetken, fordist dönemin Keynesçi Refah Devleti anlayışı neoliberalizmle birlikte terke uğramış ve kapitalist devlet yeni bir formla karşımıza çıkmıştır. Hirsch'in-aşağıda bahsi geçecek olan-adlandırması "**uluslararası rekabet devleti**"¹ süreci özetleyen bir kavramdır. Artık devlet aygıtı, küresel aktörlerin ve hegemon devletlerin isteği doğrultusunda, sermayenin yayılmacı mantığına destek olacak kolaylıkları sağlamak, küresel teamülleri ulusala dayatmak görevini üstlenmiştir.

Neoliberal küreselleşme ve neoliberal devlet kavramlarını kullanırken, "küresel neoliberalizmin" de sınırlarını çizmek önemlidir. Scholte (2005a: 1)'ye göre neoliberalizmin küresel verisiyonu ya da neoliberal küreselleşme, özelleştirme, liberalleşme ve deregülasyonla birlikte işleyen bir piyasalaşma hamlesidir. Dolayısıyla, neoliberalizm, klasik laissez-faire ekonomisinin mevcut küresel düzene uygulanması, uyumlaştırılmasıdır. Neoliberalizm, "TINA (Başka alternatif yok)" düsturu ile küresel düzenin politikara aracı olmuştur.

Neoliberalizm sadece iktisada odaklanmamış ancak laissez-faire piyasa ekonomisinin bir özel

türü halini almıştır. Başka bir deyişle, neoliberalizme göre, küresel ekonomi serbest ve açık bir piyasaya olmalıdır. Üretim, değişim ve tüketim firmalar ve hane halklarının etkileşimine ve arz ile talebe bağlı olarak yayılmalıdır. Neoliberaler, kamu sektörünün bir şeyler yapmasından çok bir şeyler yapmaya olanak vermesini istemektedir. Uluslarüstü kurumlar, ulusal hükümetler ve yerel otoriteler küresel piyasaların verimli işlemlerini ençoklaştırmak için çeşitli düzenlemeler yapmaktadırlar (Scholte, 2005a: 8).

Neoliberalizm ve Devlet Üzerine Söylem Değişikliği

Hem küreselleşme taraftarları hem küreselleşmeyi eleştirenler neoliberalizmi sadece iktisadi büyüme, verimlilik, uluslarüstü açıklık ve serbest piyasa kapitalizmi olarak görmemiş, diğer yandan eşitsizlikleri ve kriz eğilimlerini örtmeye çalışan, yani bir kapitalist form olarak görmüşlerdir. Bu bağlamda neoliberalizm küreselleşme ile birlikte 1980'lerden itibaren bir "**iktisadi doktrin, kamu politikası, betimleyici bir çerçeve, analitik bir paradigma ve sosyal söylem**" olarak tartışma konusu olmuştur. Böylelikle yirmi birinci yüzyılda neoliberalizm, "**yerleşik liberalizmin**"² yerini almıştır. (Cerny, 2010: 129).

1- Jessop, rekabet devletini, yurtiçi ya da yurtdışı sermayeleri kendine çekebilecek, onların işleyişini kolaylaştıracak uygulamaları hayata geçiren ve böylelikle sermayeye bağlı olarak iktisadi büyümeyi hefleleyen devlet olarak tanımlamaktadır (2009: 158).

2- "Embedded liberalism" için bkz. Ruggie, 1982.

Neoliberalizm iktisat yönetimi- mindeki devletçi stratejilere bir tepki niteliğini taşımakta olup, özellikle 1930 ile 1970'li yıllar arasındaki sosyal refah devleti uygulamalarını hedef almıştır. Neoliberal politikalar ülkeler arasındaki mal ve hizmetler, para ve sermaye hareketleri üzerindeki devlet etkisini kaldırmaya yöneliktir (Scholte, 2005b: 38).

“Devletçi stratejilere bir tepki” niteliği taşıması, neoliberalizmin devleti yok saydığı anlamına gelmemelidir. Neoliberal küreselleşme olgusunun devlete ya da diğer yönetim kurumlarına ekonomide yer vermemesi söz konusu değildir. Neoliberalizmin en önemli stratejilerinin başında deregülasyon gelmektedir. Ancak deregülasyon hiçbir kural, hiçbir düzenleme yapılmayacak demek değildir.³ Çünkü neoliberalizm, piyasaların etkin işlemesi ve politikaların verimli olabilmesi için bazı kural ve kurumlara ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla, neoliberalizm, devleti dışlamaktan çok, piyasayı etkinleştirecek bir yönetim mekanizması öngörmektedir (Scholte, 2005b: 39).

Devlet aygıtı, küresel neoliberal politikaların benimsenmesinde, uygulanmasında başat rol oynayan bir faktör konumundadır.

Dolayısıyla, küreselleşme olgusu kapitalizmden bağımsız düşünülmemeyeceği gibi, devlet de hem kapitalizmden hem de onun bir aşaması olan küreselleşmeden ve küreselleşmenin ara yüzü neoliberalizmden ayrılmaz bir bütündür. Ortada devletin yok olması, azalması gibi bir süreç yoktur. Yukarıda da bahsi geçtiği gibi bir dönüşüm söz konusudur. Bu dönüşümün ürünü olarak, yeni bir devlet formu yani **neoliberal devlet**, kapitalist sistemin yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren kilit aktörlerinden biridir.

Jessop'a (2002: 454) göre neoliberalizm, yeni bir iktisadi ve siyasi projedir. Yeni bir iktisadi proje olarak neoliberalizm, iktisadi faaliyetlerin liberalizasyonu ve deregülasyonun sadece ulusal temelli değil, daha önemli bir biçimde, sınırları aşarak küresel bir ekonomi inşasına katkıda bulunmak, devlet mülkiyetindeki şirketlerin ve devletin sağladığı hizmetlerin özelleştirilmesi, özelleşmeden arta kalan kamu kesiminin de piyasa koşullarına göre yönlendirilmesidir. Bununla birlikte neoliberalizm, kamu refahının, ulusal talebi canlandırmaktan çok uluslararası üretime yönelik kullanımını içerir. Siyasi bir proje bağlamında ise neoliberalizm, Keynesyen ulusal refah devleti ve karma ekonomiyle vücut bulmuş olan devlet müdahalesini ve kri-

3- Bu konuda Washington Uzlaşması'nın maddeleri açık bir kanıttır. Neoliberalizmde deregülasyon kuralsızlık ve düzensizlik değil, sermayenin rahatça hareket etmesini sağlayacak kurallar ve düzenlemeler bütünüdür.

ze girmiş olan Atlantik Fordizmi- ni geri plana iten bir olgudur. Bu bağlamda neoliberal politikalar, devlet müdahalesini **“yönetişimin yeni formları”** ile piyasaya dayalı ekonomik yapıyı massetmeyecek şekilde olduğu sürece meşru kılmaktadır. Dolayısıyla neoliberalizm, devlet mekanizmasına piyasa şartlarının güvenliğini sağlamak ve arz yanlı politikalarla ulusal ekonominin uluslar üstü ekonomiye uyum sürecini başlatmak görevini biçmiştir. Böylelikle, talep yaratma odaklı devlet müdahalesinin bir başarısızlık olarak görünmesinin sonucu olarak devletten piyasa güçlerine ve farklı yönetim mekanizmalarına bir kayış ortaya çıkmaktadır. Neoliberal paradigma çerçevesinde ABD ve ulusötesi kurumlar, Washington Uzlaşması ile bu durumu- **devlet başarısız, piyasa verimli**- ulusal bazlı olmaktan çıkarak politikaları tüm dünyaya yayılacak bir biçimde küreselleşmesini hedeflemişlerdir.⁴

Neoliberalizme göre yaşanan krizler ve kalkınamama sorununun en büyük nedeni yoğun dev-

4- Neoliberal politikalar, her ne kadar devlet aygıtının ekonomiden çekilmesi ve serbest piyasa mekanizmasının etkin işlemlerini öngörse de deneyimler devletin ekonomik yaşamda varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. **“Government failure-Devlet başarısızlığı”** ilkesiyle, “minimal devlet” anlayışını benimseyen bu politik mekanizma ve bu politik mekanizmanın uygulayıcıları, özellikle 1990’ların ortalarından itibaren devletin iktisaden varlığını kabul etmiş ve küresel kapitalizmin gerekleri çerçevesinde, sermaye hareketlerinin hareketliliği önündeki pürüzleri kaldıran, onları ülkesinde özümseyen bir yeni devlet biçiminin varlığını kabul etmiştir.

let müdahalesidir. Bu bağlamda piyasaya, büyük kamu sektörü ve devlet denetiminden kurtulmak için aktif bir rol biçilmiştir. Çünkü neoliberalizmde **devlet, bir sorun çözücü değil sorunların baş nedeni olarak** görülmektedir (Öniş ve Şenses, 2013: 348).

Neoliberalizmin yükselişi, ulusal kalkınmacılığı ve kamu yararını öngören devlet anlayışını arka plana iten **yeni siyasal iktisat** ile perçinleşmiştir. Neoliberal düşüncede devlet, toplumla tamamen ayrılmış soyut bir kurum olarak değil, kendi başına gücü olan bir çıkar grubu olarak nitelenmektedir. Bu, neoliberalere göre, kişisel yarara yönelik faaliyetlerin devlet müdahalesi kanalıyla giderek artmasının nedenidir. Dolayısıyla neoliberaler, **“piyasaların serbestleştirilmesi ve devletin ekonomik anlamda küçültülmesi bu sorunu azaltacak bir süreci başlatabilir”** iddiasındadır (Öniş ve Şenses, 2013: 348-349).

Sosyal, siyasal ve iktisadi anlamda hem küreselleşme ile eşdeğer olarak görülen hem de yeni bir yeniden yapılanma süreci olarak irdelenen neoliberalizm, görüldüğü üzere iktisadi anlamda yayılarak hem toplumsal hem de yönetsel bağlamda tüm alanları kapsayan bir süreçtir. Reel sosyalizmin çözülmesi ve dünyanın kapitalist hegemonya altına girmesi sonucu, neoliberal dönüşüm,

piyasanın devlete karşı zaferi olarak nitelenmektedir. Keynesyen refah devletinin çözülmesi ve devletin uluslararasılaşması bağlamında işlev ve yükümlülüklerinin değişime uğradığı bu süreçte **“minimal devlet”** söylemi etkin olmuştur. Özelleştirme ve deregülasyon uygulamalarıyla birlikte hem ideolojik hem de siyasi olarak neoliberalizm küreselleşmenin tüm toplumsal ilişkileri hedef alan bir aygıtı olarak ele alınabilir.

Neoliberalizmin küresel bir politika haline dönüştüğü dönem, genel olarak iki sürece indirgenerek incelenmektedir: Washington Uzlaşması ve Post-Washington Uzlaşması. Bu bağlamda neoliberal küreselleşmenin uzanımları olarak kabul edeceğimiz bu iki uzlaşma sürecini konu edinmek, hem iktisat politikaları hem de yeni devlet formu üzerine bir bilgilendirme sunacaktır.

“Minimal Devlet” Söyleminin Yükselişi: Washington Uzlaşması

Washington Uzlaşması temel olarak, neoliberal politikaların başta tüm geç kapitalistleşmiş ülkeler olmak üzere, küresel ölçüde uygulanabilirliğini hedefleyen, bu açıdan ulusötesi bir çerçeveye bürünen ve neoliberalizmin özünü beyan eden bir süreçtir. Dolayısıyla da, Washington Uzlaşması'nı **“neoliberalizmin manifestosu”** olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır.

Uzlaşmayı “Washington” adı ile ilk olarak Williamson (1990) ifade etmiştir. Williamson, bu terimi kullanarak Washington merkezli ulusötesi kuruluşların Latin Amerika ülkelerine önerdiği ve üzerinde minimum anlaşma ve uzlaşma sağlanmış olan politikaları isimlendirmeyi amaçlamıştır. Williamson, burada amacının liberal reformların arka planında entelektüel bir uzlaşma olduğunu belirtmek değil, bu politika önerilerinin Washington merkezli kurumlarca adapte edildiğini vurgulamak olduğunu belirtmektedir. (Williamson, 2000: 251).

Williamson'un Washington merkezli kurumlar olarak nitelediği, IMF'nin ve Dünya Bankası'nın uzlaşmasıyla Latin Amerika'ya önerilen ve neoliberalizmin özünü yansıtan politika önerilerinin öncelikleri şu şekilde sıralanabilir (Williamson, 2000: 252):

- Mali disiplin
- Kamu harcamalarının yüksek gelir getirecek alanlara yönlendirilmesi
- Vergi reformu
- Faiz oranlarının serbestleştirilmesi
- Rekabetçi bir döviz kuru
- Ticaretin serbestleştirilmesi
- Doğrudan yabancı sermaye girişlerinin serbestleştirilmesi
- Özelleştirme
- Deregülasyon (piyasaya giriş ve çıkış engellerinin kaldırılması)

■ Mülkiyet haklarının güven-
ce altına alınması

Bu tür liberalleşme önerilerine sahip ve yukarıda **"neoliberalizmin manifestosu"** olarak nitelenen Washington Uzlaşması, Williamson'a (2000: 254) göre ise ideolojik bir neoliberal söylem olmaktan çok, belirli bir coğrafyaya, yani Latin Amerika'ya önerilen bir politika dizininden ibarettir. Bu bağlamda Washington Uzlaşması, Williamson'un deyimiyle Latin Amerika coğrafyasının ihtiyaçları doğrultusunda ortaya konan önlemlerdir. Fakat Williamson, her ne kadar sadece Latin Amerika odaklı politika önerileri olarak kabul etse de, kendisi de pratikte uygulamanın böyle olmadığını ve Washington Uzlaşması'nın gereklerinin benzer şekilde Afrika ve Asya ülkelerine de uygulandığını görmüş ve bu politikaların nerede ve ne zaman olduğu önemli olmadan her şekilde uygulanabileceği algısı ortaya çıktığını da ifade etmiştir (Williamson, 2000: 255).⁵

Yavuz (2007: 26), Williamson'a (2000) dayanarak, bahsi geçen süreci şu şekilde toparlamaktadır:

"...Fakat, Williamson'ı bu açıklamayı yapmaya mecbur bırakacak şiddet ve yoğunlukta olmak üzere Washington Uzlaşması, 'Reaganomics', "yeni emperyalizm" veya "küresel ekono-

minin laissez-faire'i anlamında kullanılmıştır ve hali hazırda da böyle kullanılmaktadır. Böylece, Williamson, belirli bir tarihsel momente ve dünyanın belirli bir bölümündeki koşullara uygun görerek, on maddede özetlemeye çalıştığı politika demetine "Washington Uzlaşması" adını vermesiyle birlikte, terimin, kendisinin amaçladığı anlamı aşarak, derhal popülerleştiğini ve ideolojik bir anlam içermeye başladığını belirtmektedir."

Washington Uzlaşması, geniş ve yaygın devlet müdahalesine bir tepki olarak algılanabilir. Uzlaşmanın temel düşüncesi, piyasanın kendi haline bırakıldığında daha iyi çalışacağı şeklindedir. Bu bağlamda uzlaşmaya göre, eğer düzgün çalışmasa, işlemese bile devlet müdahalesi ile bu işlevsizliği düzeltmenin bir garantisi yoktur. Çünkü devletlerin kötü performansı olan bir piyasayı yukarı çıkacak düzelterek bir kapasitesi olmayabilir (Fine, 2001: 134).

Görüldüğü üzere, Washington Uzlaşması, sadece piyasa güçlerine sonsuz güveni gerektiren politika reçeteleri değil, aynı zamanda devlet-piyasa karşıtlığına da odaklanmış analitik bir ajanda olarak değerlendirilmektedir. Ama bu analitikliğin zıttı olarak bir paradoks ortaya çıkmaktadır. Devlet aygıtı neoliberal politikalar ekseninde yeniden canlanmışır (Fine, 2001: 136).

5- Washington Uzlaşması ile ilgili farklı yorumlar ve farklı tanımlamalar söz konusudur. Ancak çalışma, bu politikaların neoliberal küreselleşmenin bir manifestosu olarak ulusötesi bir biçim almasıyla ilgilendiği için bahsi geçen yorumlar konu dışı bırakılmıştır. Bu yorumlarla ilgili ayrıntılı bilgi için Williamson (2000)'a başvurulabilir.

Paradigmanın Yenilenişi- “Piyasa Dostu Etkin Devlet”: Post-Washington Uzlaşması

Washington Uzlaşması 1990'ların başlarından itibaren çeşitli itirazlarla karşılaşmıştır. Uzlaşmanın temel hipotezi, “ne olursa olsun serbestleştirme politikaların giderek yayılması iktisadi ilerlemeyi sağlayacaktır” görüşüdür. Ancak neoliberalizme karşı artan eleştiriler, uygulamada bunun gerçekleşmediğini özellikle Doğu Asya örneği üzerinden ifade etmektedirler (Öniş ve Şenses, 2013: 350).

Doğu Asya üzerinden süregelen bu tartışmalar ile birlikte, Dünya Bankası'nın neoliberal ortodoksiden keskin olmayan ama önemli kayışı bankanın baş iktisatçılarından Joseph Stiglitz'in 1998 yılında WIDER'de yaptığı ko-

nuşma ile belirginleşmiştir (Saad-Filho,2010: 6; Marangos,2008: 229). Aynı zamanda yeni kurumsal iktisadın da öncülerinden olan Stiglitz, bu konuşmasında, neoliberalizmin minimal devlet anlayışının sorunları çözemediğini ve devletin yeniden sahnede olması gerektiğini vurgularken, devletin bu yeniden çıkışını da pür devletçilik olarak değil, piyasa dostu etkin devlet olarak algılamının gerekliliğini ifade etmiştir. Bu yeni politikaları da Post-Washington Uzlaşması olarak niteleyen Stiglitz, böylelikle ana hatlarıyla neoliberal iktisat politikaları üzerinde bir yenileme girişimini önermiştir. Rodrik (2006) de bu politika anlayışını pot olarak nitelemek yerine kapsamı çoğaltılmış-genişletilmiş Washington Uzlaşması ifadesini tercih etmektedir.

Çizelge 1. Genişletilmiş Washington Uzlaşması

Orijinal Washington Uzlaşması	Genişletilmiş Washington Uzlaşması ile birlikte eklenen 10 yeni madde
Mali disiplin	Kurumsal yönetim
Kamu harcamalarının yüksek gelir getirecek alanlara yönlendirilmesi	Yolsuzlukla mücadele
Vergi reformu	Esnek işgücü piyasaları
Finansal serbestleştirme	DTÖ anlaşmaları
Faiz oranlarının serbestleştirilmesi, rekabetçi bir döviz kuru	Finansal kurallar ve standartlar
Ticaretin serbestleştirilmesi	İhtiyatlı sermaye hesapları açılması
Doğrudan yabancı sermaye girişlerinin serbestleştirilmesi	Aracı olmayan döviz kuru rejimleri
Özelleştirme	Bağımsız merkez bankaları/enflasyon hedeflemesi
Deregülasyon	Sosyal güvenlik ağları
Mülkiyet haklarının korunması	Yoksulluğun azaltılmasının hedeflenmesi

Rodrik'e (2011: 149) göre, Washington Uzlaşması üzerinde yapılan düzeltmeler Çizelge 1'de yer alan ek birtakım reformları da içine alacak şekilde genişletilme olarak gerçekleşmiştir. Sorun Washington Uzlaşması'nda değildi, yapılması gereken daha derin reformlarla uzlaşmayı başarılı kılmaktı. "ikinci nesil reformlar" adı verilen bu uygulamalar ticari serbestliğin tek başına iktisadi büyümeyi sağlayamayacağı ve çeşitli makroiktisadi politikaların belirlenerek (örneğin enflasyon hedeflemesi) büyümenin sağlanması şeklinde yorumlanmıştır.

Özelleştirme, liberalleşme, deregülasyon bu yeni uzlaşmada varlığını korumaktadır. Bu bağlamda Post-Washington Uzlaşması'nın kökeninde yine neoliberalizm vardır. Uzlaşma sadece neoliberal politikaları düzenleyerek neoliberalizmin yeni bir sürümünü yaratmayı ve bu sürümüne içine de devleti etkin olarak yerleştirmeyi hedeflemiştir (Scholte, 2005a).

Doğu Asya ülkelerinin hem iktisadi büyümede hem de diğer toplumsal göstergelerde sağladıkları başarılar topyekün kalkınma hamlelerinin de başarılı olduğunu kanıtlamıştır. Bu dönemde neoliberaler, bu başarının piyasaya olan sınırsız güven sayesinde gerçekleştiğini ve bu ülkelerin diğer gelişmekte olan ülkelere

daha dışa açık ve daha az korumacı olmalarından, yani neoliberal uygulamaları izlediklerinden ötürü başarılı olduklarını iddia etmektedir. Onlara göre, devletçi ekonomi politikaları uygulayan ülkelerde büyüme oranları düşmüş, gelir eşitsizlikleri de giderek artmış, istihdam yaratacak kadar yatırımlar yapılmamıştır. Ancak, Doğu Asya ülkeleri üzerine yapılan çalışmalar bu iddiaları yanlışlamıştır (Öniş ve Şenses, 2013: 351):

"Çünkü özellikle Güney Kore'nin ve Tayvan'ın yüksek iktisadi başarısının temelinde hızlı sanayileşme ve ihracat performansındaki yüksek artışlar olduğu görülmüştür: Hızlı büyüme ve sanayi üretiminin ve ihracatın çeşitlendirilmesi, öyle basit biçimde sadece serbest piyasa mantığına bağlılıkla açıklanamazdı: Uzun dönemli rekabet gücüne ve dinamik karşılaştırmalı üstünlüklere yönelik müdahaleci stratejiler ve etkin bir sanayi politikası, bu ülkelerin başarısına katkıda bulunan ana etkenlerdi."

"**Doğu Asya Mucizesi**" gibi gör-gül delillerin de etkisiyle 1990'lardan itibaren Bretton Woods kurumları, neoliberalizmin uygulamalarındaki katılığı esneterek Post-Washington Uzlaşması olarak nitelenen yeni bir aşamaya yönelmiştir. Özellikle Dünya Bankası'nın kalkınma sürecinde

devletin rolü üzerine yayınlamış olduğu raporlar,⁶ ekonomiden devletin çekilmesi konusunda bir geri adım atıldığına kanıtı niteliğindedir. Bu noktada, devletin neoliberal düzendeki yeni rolü etkin, piyasa dostu devlet, mekanizması da yönetişimdir.

Dünya Bankası raporları "**iyi yönetişim**"⁷ ve "**piyasa dostu devlet**"⁸ şeklindeki tanımlamalarla kapitalist devletin neoliberal formuna yeni eklemeler yapmıştır. Burayı açmadan önce yönetişim kavramına açıklık getirmek gerekecektir.

Yönetişim, Jessop'a (1998: 29) göre, sosyal bilimler kavram dağarcığına yirminci yüzyılın sonlarında giren "moda" bir sözcük olarak **kuram öncesi** ve **eklektik** arka plana sahiptir. Bu yönüyle de küreselleşme kavramında olduğu gibi, yönetişim kavramında da tek bir tanımlamadan söz etmek doğru değildir. Yeni bir tartışma olarak yönetişim kavramı giderek ulusaldan küresel biçimlere doğru eviren bir süreç olmuştur.

Eklektik ve **kuram öncesi** bir arka plana sahip olan yönetişim kavramı, yönlendirme, rehberlik ve yönetme tarzını betimleyen bir kavramdır. Bu bağlamda Jessop'a (1998: 30) göre, "**yönetişim, yönetme tarzı ve biçimleri, yönetim**

yönetmekle yükümlü kurum ve kuruluşlar, yönetme ise yönetme eyleminin kendisidir."

Güzelsarı'ya (2003: 19) göre, yönetişim, kamu-özel, devlet-devlet dışı, ulusal-uluslararası kurum ve pratikler tarafından gerçekleştirilen bir işlev olarak tanımlanmaktadır. Genel anlamda yönetişim kuramcıları özellikle yönetme işlevinin ulus-devletle sınırlı olmadığını ve bu işlevin yerelden ulusala, ulusaldan uluslararası düzleme uzanan bir geniş çerçeve içerisinde gerçekleştiğini ifade etmektedirler. Buna göre, "**ortak bir amacı gerçekleştirmek için tek özneli, merkezi, hiyerarşik bir işbölümüne dayalı olarak üretim yapan, bunun gerçekleşmesine kaynakları kendiliğinden kullanan yönetimden, 'ağ' ilişkileri içinde konumlanmış, çok aktörlü, adem-i merkezi, kendisi yapmaktan çok toplumdaki bütün aktörleri yetkilendiren, yönlendiren ve kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran** yönetişim anlayışına geçildiği" ileri sürülmektedir (Tekeli, 1990'dan aktaran Güzelsarı, 2003: 19).

Bu bağlamda, yönetim olgusu- nu devletle eşdeğer tutan klasik yönetim kavramından farklı olarak yönetişim, devletin dışında tanımlanan piyasa ve toplum alanında faaliyetler gösteren örgütleri de kapsayan bir kavramdır. Yönetişim ile sivil toplum örgütleri

6- En önemlilerinin başında 1997 yılında yayınlanan "**Değişen Dünyada Devlet**" başlıklı rapor gelmektedir.

7- Good governance

8- Market-friendly state

de yönetim sürecine dahil olmak-
tadır. Dolayısıyla, yönetişim hi-
yerarşik bir yapının ötesinde çok
kutupluluğun temsili olan, karşı-
lıklı bağımlılık ve işbirliğini öngö-
ren heterarşik bir kavramdır.

Dünya Bankası'nda Post-Was-
hington Uzlaşması ile birlikte "mi-
nimal devlet" anlayışı yerini "et-
kin devlet" anlayışına bırakmıştır.
Buna göre devlet, piyasaların ve
toplumsal yapının yönetilmesi ve
düzenlenmesi konusunda önem-
li bir rol oynamalıdır. Bu gereği
de banka, "iyi yönetişim" kavra-
mıyla açıklar. Dünya Bankası'na
göre yönetişim, iktisadi ve sos-
yal kalkınmada devletin, çeşitli
kurumsal yapıları ile düzenleyici
ve yönetici olarak yer almasıdır,
iktisadi ve sosyal kaynakları yö-
netmesidir (World Bank, 1992: 3).
Dünya Bankası, yönetişim terimi-
ni ilk defa, Afrika'nın yapısal uyum
programına bağlanmasına yöne-
lik oluşturulması gereken siyasal
ve hukuki kurumları tanımlarken
kullanmıştır. Banka'nın, yöneti-
şim kavramını geliştirmesi ve "iyi
yönetişim" biçiminde formüle et-
mesinin temelinde, yapısal uyum
programının başarıyla gerçekleş-
mesi için gerekli kurumsal yapılar
üzerinde odaklanmaya başlama-
sının etkisi vardır. Kurumlaşmaya
yönelik çerçevenin belirlenmesi
ve bu çerçevenin gerçekleştiril-
mesinin gelişmekte olan ülkelere
borç vermenin gerekli şartı olarak

sunulması, Banka'nın bu ülkeler-
deki etki alanının gittikçe arttığı
bir döneme denk düşmektedir
(Zabcı, 2002: 159-160).

Post Washington Uzlaşması
ile iktisadi, hukuki ve sosyal ku-
rumsal yapıların iktisadi başarı
için önemli birer unsur oldukları-
na yönelik düşünceler benimsen-
miştir. Yönetişim, bu kurumların
da içinde dahil olduğu kapsamlı
bir süreçtir. Dolayısıyla, yönetişim
bu kurumlar ile iktisadi büyüme
arasındaki ilişkiyi yansıtır. Bu çer-
çevede iyi yönetişim kalkınmanın
temel bir amacı olup, politika dü-
zenlemelerin daha başarılı kılan
ve ekonomik çıktıları geliştiren
bir yöntem olup, devlet-toplum
arasındaki ilişkinin en iyi şekil-
de sürdürülmesi ve neoliberal bir
küresel kapitalizm çerçevesinde,
daha iyi yaşam daha sağlıklı bir
ekonomik yapı hedefine sahip bir
terimdir (Acemoglu, 2008; Rodrik,
2008; Woods, 2000).

Kiely'nin (1998: 686) "**revi-
ze edilmiş neoliberalizm**" ola-
rak nitelediği ve özellikle Doğu
Asya Mucizesi sonrası başlayan
sürecin devlet bazında iki temel
düsturundan bir olan piyasa dos-
tu devlet, devlet müdahalesinin
merkezinde piyasa olan neolibe-
ral kapitalist ekonominin iyi çalış-
ması için bir düzenleyiciliği ifade
etmektedir.

Özellikle Doğu Asya ülkeleri-
nin başarılarını anlatan ve alışıla-

gelmişin dışında olan çalışmalar ve yayınlar, kurumların önemi ve piyasanın etkin işlemlerini sağlayacak bir unsur olarak devletin performansını geliştirmeye önem vermiştir. Bu bağlamda Post-Washington sürecinin en önemli unsurlarından biri, devlete kalkınma sürecinde önemli görevler düştüğünün anlaşılması olabilir. Neoliberalizme göre, ekonomik yaşamda piyasa etkisini maksimize etmenin yolu devlet etkisini minimize etmektir. Ancak Post-Washington Uzlaşması'nda de her ne kadar piyasaların serbestleştirilmesi ve piyasa temelli küresel bir ekonomi öngörülse de, burada, devlet, piyasanın ikamesi değil tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Çünkü geçmiş deneyimler-özellikle Doğu Asya, devletin piyasanın etkin işlemleri için önemli bir unsur olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, Doğu Asya örneğinin de gösterdiği üzere, Post-Washington Uzlaşması, kalkınmada devletin önemli roller üstlenmesi gerekliliğinin farkına varmıştır. Aslında bu durum, neoliberal paradigma ile bir paradoksa neden olmaktadır. Çünkü neoliberalizm ekonomide piyasanın etki alanını genişletmenin yolunun devletin etki alanını daraltmaktan geçtiğini öngörmektedir. Ancak Post-Washington süreci bu noktada biraz farklılık arz etmektedir. Yukarıda da bah-

sedildiği üzere, ekonominin serbestleştirilmesi önceliği altında devletle piyasanın birbirine rakip değil, birbirinin tamamlayıcısı olduğu düşüncesi hakimdir. Post-Washington Uzlaşması'nda, dışa açık ve serbest piyasa ekonomisinin hakim olduğu bir yapıda devletin etkin bir rol oynaması gerektiğinin vurgusu yapılmış olup, en çok da finansal sistemin düzenlenmesi konusunda devlete görevler biçilmiştir. Dolayısıyla da devlet, piyasanın etkin işlemlerini sağlamak ve performansını yükseltmek bakımından oldukça önemlidir (Öniş ve Şenses, 2013: 364).

Piyasanın etkinliği bakımından devletin taşıdığı bu önem Öniş ve Şenses'e (2013: 365) göre, aşağıdaki öğeleri kapsamaktadır:

1. Devlet içi teşvik düzenlemeleri ve ödüllendirme sistemleri, devlet bürokrasisinin kalitesini yükseltmek bakımından önemlidir.

2. Rekabet idari etkinlik açısından önemlidir. Devlet birbiriyle rekabet eden kamu kuruluşları oluşturabilir ve özel şirketleri kamu kuruluşlarıyla rekabete teşvik edebilir. Bununla birlikte, devlet şirketleri rekabetçi bir ortamda özel şirketler kadar etkin bir performans göstermektedirler.

Bu bağlamda Post-Washington sürecini, önceki neoliberal sü-

reçten ayıran başlıca unsur etkin kurumların kalkınmanın temel bileşeni olarak kabul edilmiş olmasıdır. Öniş ve Şenses'e (2013: 367) göre, Post-Washington'un düşünsel temelini oluşturan sentez, önceki uzlaşmada basite indirgenmiş neoliberal kalkınma anlayışından öteye geçişi simgelenmektedir:

"Bir yandan, önemli piyasa aksaklıklarının üstesinden gelmede devletin etkin bir rol oynaması gerektiği kabul edilmekte; öte yandan, piyasa aksaklıklarını gidermeye çalışırken devletin göstereceği performansı yükseltmenin yollarına ilişkin temel konular dikkate alınmaktadır."

Benzer şekilde Fine'a göre de, Post-Washington Uzlaşması'nın birkaç özelliği dikkat çekmektedir. Birincisi, Post-Washington Uzlaşması, şekil olarak Washington Uzlaşması'nın keskin bir eleştirisini yapmakta ve devlet müdahalesinin gerekliliğini vurgulayarak, ilkine bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. İkincisi, Post-Washington Uzlaşması devlet piyasa karşıtlığı üzerinden oluşan analitik gündemi reddetmekte ve bu ikisinin birbirini tamamladığını, karşıt olmadıklarını ve birlikte çalışabileceklerini ifade etmektedir. Üçüncü olarak, Post-Washington Uzlaşması, kalkınma iktisadına ve politika tartışmalarına devletin rolü ile ilgili

piyasa başarısızlıkları üzerinden yeni alternatif bir gündem sunmaktadır. Dördüncü ve son olarak ise, dünyayı daha yaşanabilir kılmak adına "sosyal" olanı tekrar analize dahil etmektedir (Fine, 2001:139).

Neoliberal politikaların ikincil bir sürümünü ifade eden Post-Washington Uzlaşması, ilkinden farklı olarak, devleti ve rimli ve etkin bir şekilde, piyasa dostu olarak yönetim unsuruyla sürece dahil etmekle beraber, özelleştirmeler başta olmak üzere, temel uygulamaları geri plana atmayıp neoliberal özelliğini korur. Bu bağlamda minimal devlet anlayışı birinci nesil neoliberalizmin bir unsuru iken, etkin, piyasa dostu ve yönetimci devlet ikincil neoliberalizmin unsurudur. Dolayısıyla, ikincil sürüm neoliberalizm kurumsal yapıların önemini ve etkinliğini vurgulamaktadır. Bu yönüyle dönemin popüler iktisat akımı olan Yeni Kurumcu İktisat'ın bir ürünü olarak da nitelenebilir.⁹

Genel Değerlendirme

Bu çalışmada, neoliberal küreselleşme ile birlikte yeniden yapılanma sürecine giren devletin, ekonomideki rolünün ilgili dönem içerisinde geçirdiği değişim konu edinilmiştir. Kapitalizmin altın çağı olarak adlandırılan, 1945-70

⁹– Post-Washington Uzlaşması'ndaki Yeni Kurumcu vurgu ve nitelikler için bkz. Yavuz (2007).

döneminin, yani müdahaleci kapitalizm döneminin ulusal kalkınmacı ve sosyal refah devleti uygulamalarının karşısında hem o dönemin mevcut koşulları çerçevesinde hem de ideolojik bağlamda "minimal devlet" vurgusu ile yükselen neoliberal paradigmlar Washington Uzlaşması adı verilen bir kurallar zinciri çerçevesinde şekillendi. 1990'ların ortalarına değin, finansal kuralsızlaştırma, mal ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi ve özelleştirme ekseninde devletin küçültülmesi odaklı stratejiler, başta Doğu Asya deneyimi olmak üzere, çeşitli koşul ve görgül delillerin etkisiyle gözden geçirilmeye başlandı. Devletin ekonomik bağlamda geri plana itilmesi olumlu sonuçlar vermediği için Washington Uzlaşması adeta revize edilerek piyasa

aksaklıklarının giderilmesi üzerinden yeni söylem "piyasa dostu etkin devlet/düzenleyici devlet" oldu ve bu söylem Post-Washington Uzlaşması adı altında ifade edilmeye başlandı. Böylelikle devletin ekonomik hayattaki önemi yeniden gündeme gelmiş oldu.

Çalışmada, neoliberalizmde devletin rolünün değişiminin ele alınması, günümüz dünyasında yeniden yükselen devlet müdahaleciliğini anlamak adına bir çerçeve oluşturmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, başta dünyanın geri kalanının yükselişi (rise of the rest) ve devlet kapitalizminin küreselleşmeyle uyumlu bir şekilde işleyerek öne çıkması konusunda, Batı'nın devlet müdahaleciliğini anlamak, karşılaştırmalı analizler için faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D. (2008). Interactions between Governance and Growth, içinde *Governance, Growth, and Development Decision-making*. Washington: World Bank.<http://siteresources.worldbank.org/EXTPUBLICSECTORANDGOVERNANCE/Resources/governanceandgrowth.pdf>
- Cerny, P. (2010). *Rethinking World Politics a Theory of Transnational Neopluralism*. New York: Oxford University Press.
- Fine, B. (2001). *Social Capital Versus Social Theory*. Londra ve New York: Routledge.
- Güzeları, S. (2003). Neo-liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli. *Amme İdaresi Dergisi*, 36 (2), 17-34.
- Jessop, B. (1998). The rise of governance and the risk of failure: The case of economic development. *International Social Science Journal*, 155, 29-45.
- Jessop, B. (2002). Liberalism, neoliberalism, and urban governance: A state-theoretical perspective. *Antipode*, 34 (3), 452-472.
- Jessop, B. (2009). *Kapitalist Devletin Geleceği*. (Çev. A. Özcan). Ankara: Epos Yayınları. (Eserin orijinali 2002'de yayımlandı).
- Kiely, R. (1998). Neoliberalism revised? A critical account of World Bank Concepts of good governance an market friendly intervention. *Capital and Class*, 64: 63-88.
- Lapavitsas, C. (2007). Neoliberal Dönemde Anayolcu İktisat Kuramı., A.Saad-Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Marangos, J. (2008). The Evolution of the Anti-Washington Consensus Debate: From 'Post-Washington Consensus' to 'After the Washington consensus'. *Competition & Change*, 12 (3), 227-244.
- Öniş, Z. ve Şenses, F. (2013). Gelişen Post-Washington Mutabakatı'nı (PWM) Yeniden Düşünmek., Fikret Şenses (Editör). *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Robinson, W.I. (2008). *Latin America and Global Capitalism: A Critical Globalization Perspective*. Johns Hopkins University Press.
- Rodrik, D. (2006). Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank's Economic Growth in the 1990s: Learning from a decade of reform. *Journal of Economic Literature*, XLIV, 973-987.
- Rodrik, D. (2008). Thinking about Governance. In *Governance, Growth, and Development Decision-making*. Washington: World Bank.
- Rodrik, D. (2011). *Akıllı Küreselleşme*. (Çev. B. Aksu). Ankara: Efl Yayınları.
- Ruggie, J.G. (1982). International regimes, transactions, and change: Embedded liberalism in the postwar economic order. *International Organization*, 36 (2), 379-415.
- Saad-Filho, A. (2010). Growth, Poverty And Inequality: From Washington consensus to inclusive growth. *DESA Working Paper*, No. 100. http://www.un.org/esa/desa/papers/2010/wp100_2010.pdf
- Scholte, J. A. (2005a). The sources of neoliberal globalization. *UNRISD Overarching Concerns Programme*, Paper Number 8.
- Scholte, J. A. (2005b). *Globalization A Critical Introduction*. (Second Edition). New York: Palgrave Macmillan.
- Tekeli, İ. (1990). *Modernite Aşılırken Siyaset*. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Williamson, J. (1990). What Washington means by policy reform. In J. Williamson (Ed.), *Latin American adjustment: How much has happened?*. Washington: Institute for International Economics.
- Williamson, J. (2000). What should the world bank think about the Washington consensus?. *The World Bank Research Observer*, 15 (2), 251-264.
- Woods, N. (2000). The challenge of good governance for the IMF and the World Bank themselves. *World Development*, 28 (5): 823-841.
- World Bank (1992). *Governance and development*. Washington: The World Bank Publication. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1999/09/17/000178830_98101911081228/Rendered/PDF/multi_page.pdf
- Yavuz, G. (2007). Washington Uzlaşması Sonrasında Dünya Bankası'ndan Bir Açılım Önerisi: "Kapsamlı Kalkınma İçin Çerçeve". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (3), 181-196.
- Zabcı, F. (2002). Dünya Bankası'nın Küresel Pazar İçin Yeni Stratejisi: Yönetişim, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57 (3), 151-179.

